

ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОГО ДИЗАЙНУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*Жлудько Віра Миколаївна,
старший викладач кафедри естетичного виховання
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т. Г. Шевченка,
член Національної спілки художників України,
м. Чернігів*

Постановка проблеми. Українська художня культура – це дух і душа нашого етносу, а творча душа українця – своєрідний мікрокосмос, складний, неповторний, оригінальний, а завдяки дітям – вічний. Берегти багатий ґрунт народних традицій рідної культури в обрядах, звичаях, морально-естетичних цінностях – важливий обов’язок кожного українця і особливо майбутнього педагога початкової школи.

Всесвітньо відомі українські митці і просвітителі Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Костомаров, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, С. Русова та ін. у різні періоди історичного поступу нації підкреслювали важливість народного мистецтва у збереженні української культури та духовному становленні наступних поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний культуролог, професор В. Личковах відмічає, що «український естезис і відповідний йому дотеоретичний і науковий дискурс, маючи спільні для всіх європейських народів риси, відзначається і певними етнокультурними особливостями» [2, с.3]. Аналізуючи модерні твори мистецтва, вчений зазначає, що «традиційні архетипи перетворюються на новітні кенотипи, а семіосфера етнокультури підживлює сучасні форми візуальності, способу життя, світовідношення. Все це фіксується в образотворчому мистецтві (напр., роботи О.Петрової, В.Жлудько, Г.Вараниці та ін.)» [2, с.108].

Фахівець з проблеми візуальної культури та етнодизайну Н. Романенко відмічає, що «дизайн майбутнього – це використання практики національного формотворення» [2, с.178].

Завдяки феномену етнодизайну ми маємо можливість підтримувати творчий спадок попередніх поколінь у національному образотворчому, особливо у декоративно-ужитковому мистецтві. Сучасний дизайн теж все більше набуває національного колориту, входячи в європейський і загальносвітовий контекст.

Питанням дизайн-освіти у вищій і початковій школі присвячені праці провідних представників педагогічної науки (А.Бровченко, В.Вдовченко, Н.Гавриш, К.Радченко, В.Сидоренко, С.Симоненко, В.Сирота, В.Тименко, Т.Шевчук, ін.). Зокрема, з точки зору В.Сидоренка, «дизайн» культивує мисленнєві навички і способи розв'язання реальних проблем з опорою на широкий арсенал „невербального”. Дослідники сучасної дизайн-освіти, вважають, що відродження українського етнодизайну можливе за умови впровадження його у педагогічну освіту [6].

У вирішенні цих завдань провідна роль належить учителям образотворчого мистецтва, трудового навчання. У «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті» виділено пріоритетне завдання – формування цілісної картини світу й сучасного світогляду особистості, її здібностей засобами народного мистецтва [4]. Окрім того, Державний стандарт загальної початкової освіти (освітня галузь „Технології”) включає завдання з конструювання народних іграшок (різних видів ляльок), складання з них композицій за власним задумом і образною уявою [3, с.38]. Тому сьогодні важливим і естетично актуальним є впровадження етнодизайну в навчально-виховний процес як початкової, так і вищої школи. Дизайн-освіта сприяє естетичному вихованню особистості молодшого школяра і майбутнього учителя початкових класів, особливо розвитку їх евристичних здібностей на основі синестезії. Остання, як «чуттєва асоціація» (Л.Левчук),

досягається у виготовленні різних дизайн-об'єктів за національною стилістикою, створенні артефактів у народних традиціях до шкільного або студентського самодіяльного театру, в тому числі і ляльковому.

На думку провідного вченого педагогічного дизайну В.Тименка, саме ігродизайн забезпечує гру всіх сутнісних сил особистості: думки, почуття і фізичної дії. Ігродизайном забезпечується внутрішній стан одухотвореності особистості, стан органічної єдності творця із реальним довкіллям [6].

Відтак, **метою** нашої статті є висвітлення евристичного потенціалу етнодизайну у початковій дизайн-освіті; характеристика етнічних особливостей ігродизайну та прикладі студентських дизайн-проектів, втілених на заняттях художнього і технологічного циклу у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення цієї мети пропонується розгляд проблем впровадження ігродизайну в площину професійної підготовки вчителя початкових класів; ознайомлення з деякими експериментальними творчими завданнями та авторськими інноваційними техніками ігродизайну на заняттях з навчальних курсів: «Трудове навчання з практикумом», «Образотворче мистецтво з методикою навчання».

Відомо, що етнодизайн як вид художньої проектно-конструктивної діяльності, що ґрунтується на культурно-мистецьких засадах традиційного декоративно-ужиткового мистецтва й технологічних інноваціях дизайну, має безмежні навчально-виховні та розвивальні можливості. Для творчої особистості, етнодизайн означає свободу національної ідентифікації у художньо-конструктивній діяльності з українським колоритом та стилістикою, оскільки ґрунтується на синтезі архаїчного та етнічного матеріалу й модерних академічних і неакадемічних форм культури. Для європейського вектора освіти важливо, що етнодизайн стає не тільки засобом виживання національної культури в сучасних умовах, але й реальним майданчиком діалогу культур [7, с. 20].

Організація спілкування молоді із справжніми цінностями народного мистецтва дає їм можливість засвоювати нагромадженій естетичний і

життєвий досвід нації, сприяє моральному розвитку, духовному збагаченню. На жаль, пам'ятки народного мистецтва іноді використовуються лише з наочно-ілюстративною метою, а не як типи художньої творчості, що об'єднують у собі матеріальне виробництво й духовну культуру, а відтак, сприяють цілісному переживанню повноти життя.

У зв'язку із цим зростає роль максимального використання естетичного та евристичного потенціалу етнодизайну у практиці вивчення курсів художньо-технологічного циклу в педагогічних вузах.

Підготовку майбутніх вчителів початкової школи для впровадження етнодизайну варто здійснювати, на наш погляд, у контексті дитячого дизайну, тобто методом ігродизайну як ігровій художньо-проектувальній діяльності з етнічними характеристиками. Це передбачає виконання студентами різноманітних творчих дизайн-проектів – завдань в українській стилістиці та елементами народно-обрядових ігор. Через ігродизайн легше, природніше, відповідно до дитячого екзистування, спрямовуються в конструктивно-художнє русло фантазія, думки, почуття, предметні дії підростаючої особистості, її пізнання етнокультури рідного краю.

Ігродизайн передбачає гру з її основним атрибутом іграшкою. Звертаючись до педагогічної значущості іграшки (ляльки), актуалізуємо погляди К.Ушинського, який стверджував, «що дитячі ігри мають свою національність, свою багатовікову історію», і що дитяча гра «це могутній засіб, напрацьований самим людством і в якому від того виразилася непідробна істинна потреба людської природи» [5, с.61]. «Велику послугу справі виховання надав би той педагог, який би виявив особливості якомога більшої кількості дитячих ігор, і випробувавши їх на практиці з дітьми, проаналізував би їх психічний вплив на дитячі натури» [5].

Евристичний потенціал методу ігродизайну висвітлюється в контексті українського етнодизайну на прикладі художніх проектів-артефактів, втілених на кафедрі естетичного виховання факультету початкового навчання ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка. Щоб майбутні вчителі і вихователі були

готовими до ігродизайну у педагогічному середовищі, могли разом з дітьми розробляти національні за формою і декором поробки, іграшки, нами розроблено орієнтовну програму інтегрованого курсу «Ігродизайн», у змісті якої є теми, пов'язані з українським писанкарством, вертепом, макетуванням.

На прикладі художніх проектів-артефактів, створених на факультеті початкового навчання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, оригінальним у практиці ігрового етнодизайну стало виконання завдання з виготовлення **писанок** та орнаментальних композицій на шаблонах писанкової форми, масок за мотивами українських писанок за нашою авторською розробкою і технологією. Суть методики виготовлення таких писанок полягає у закріпленні яєчної шкаралупи фрагментами проклеєного паперу і подальшим декоруванням форми інкрустацією традиційними і сучасними оздоблювальними матеріалами: бісером, стразами, склярусом тощо. Цікавим ігровим елементом-загадкою таких писанок є виготовлення маленьких листівок з великодними побажаннями, складання і закладення їх у середину пустої форми яйця. Отже, виходить писанка з секретом-побажанням, яку можна дарувати, використовувати у великодніх іграх і як елемент етнодизайну інтер'єру (Див. фото 1).

Авторський інноваційний етнодизайн писанкових шаблонів-силуетів передбачає мозаїчне оздоблення їх природними (насінням, зернами кави, гороху, фасолі, перцем, мушлі) і штучними (залишками страз, намиста, бісеру, гудзиків та ін.) матеріалами, які легко закріплюються на пластиліновій поверхні заготовки (завдання технічно полегшується для дитячого виконання на відміну від оздоблення по сферичній поверхні яйця). Така дизайн-діяльність має за мету вивчення і створення українських писанкових орнаментів простим, нетрадиційним і цікавим шляхом (Фото 2).

Фото 1. Авторська писанка

Фото 2. Писанкові шаблони

Фото 3. Маска

Окрім того, продовжуючи тематику писанкового етнодизайну, нами було запропоновано завдання з виготовлення **масок** за мотивами українських писанок, які студенти оздоблювали українськими стилізованими орнаментами. Деякі вироби (маски і писанки) поєднували у інтер'єрні дизайн-композиції. Особливого колориту процесу такого етнодизайну надає музичне оформлення в процесі етнодизайну: звучання української фольклорної музики, пісень, «веснянок», «гаївок» (Див фото 3).

Особливо витонченим виявилось створення дизайн-композицій зі сучасних текстильних матеріалів за нашою авторською технікою **«текстильний живопис»**. Сутність останнього полягає у створенні текстильних панно на основі добору тканин не за традиційно декоративними, а живописними принципами зображення (з добором складних тонів та напівтонів, живописно-кольорових розтяжок і відтінків). Характерною особливістю цих проектів є те, що виражальним художнім засобом виступає тканина з її особливими фактурними властивостями, кольорами, а не фарба, як у живописі. Перший етап такого типу етнодизайну полягає у напруженій психічно-інтелектуальній праці особистості, її образного мислення на основі споглядання набору фрагментів різних тканин, декоративних волокнистих

матеріалів з народного побуту і повсякденного середовища для створення відповідного сюжету-образу майбутнього живописного панно. Фактура, забарвлення, прозорість тканин, при цьому, викликають у дитини чи студента різні асоціації, сприяють виникненню оригінальних образів-архетипів, які визначають теми і об'єкти зображень, часто пов'язаних з національно-етнічними, сакральнo-духовними, філософськими сюжетами (наприклад: «дорогою Спаса», «Сонячна»), мотивами флори і фауни (риби, равлики, метелики, птах, який уособлює Святого духа тощо) (Див. фото 4).

Додаткового ефекту таким роботам додає спеціальне направлене освітлення, завдяки якому зображення на художньому виробі ніби «оживає» (таким чином «спрацьовує» різна фактура тканин, яка від сили і відтінку освітлення може дещо змінюватись, «грати» і створювати непередбачувані ефекти). Ігрові моменти даного виду дизайн-діяльності виявляються у створенні композицій, у сюжетах-розповідях з національного фольклору, в етнічному обігруванні інтер'єру приміщення.

Фото 4. «Текстильний живопис»

Фото 5. Конструювання з макаронів

Варті уваги розроблені нами творчі завдання по **конструюванню**, які передбачають застосування макаронних виробів різної конфігурації (ріжки, мушлі, зірочки, колоски тощо). Це прекрасний, доступний, безпечний конструктивний матеріал для створення різних дизайн-об'єктів площинної та об'ємної форми: подарунків, іграшок, дитячих аксесуарів (намиста, кулонів, браслетів), панно, мозаїк у народному стилі. Власні спостереження

за роботою студентів-практикантів та учнів початкових класів переконали, що застосування в ході художньої праці такого матеріалу природного походження, як макаронні вироби – це завжди є маленьким відкриттям і великим задоволенням. (Див. фото 5).

Неабиякий інтерес і задоволення виявили майбутні учителі початкових класів до **різьблення** ігрових суверенів з дитячого мила на етнічну тематику («лісовичок», «рибки» та ін.), яке є технічно простішим, на відміну від різьблення по дереву. Запропонована нами інновація є доступною, технічно легкою у обробці, приємною на дотик.

До святкування ювілею, з нагоди 200-річчя з дня народження Тараса Григоровича Шевченка студентами нашого університету розроблявся етнодизайн **макетів** селянської хати, історичних чернігівських соборів (Спаського собору, Пятницької церкви), ескізів костюмів у народних традиціях. (Див. фото 6, 7).

Фото 6. Макет хати

Фото 7. Макет Спаського собору

Враховуючи власний багаторічний педагогічний, художній, дизайнерський і театральний досвід роботи, можна впевнено стверджувати, що найкраще метод ігродизайну реалізується в театралізованій діяльності студентів, особливо, у дизайні лялькового театру, оскільки, за їх аналогією, метод включає синтез ігрової мовленнєво-інтелектуальної, образотворчої та

формотворчої функції, як і театралізована діяльність являє собою синтез різних видів мистецтв, тобто різних видів творчої діяльності. Ігродизайн в театральній педагогіці передбачає в т.ч. і елементи етнодизайну.

З цієї точки зору, цікавим для практики ігродизайну виявився **вертеп** як феномен української етнокультури. У праці «Відродження старовинного народного театру» провідний вчений-педагог Є.Антонович зазначає, що перші студентські вертепи народжувались серед студентів Києво-Могилянської академії. Подібне явище спостерігалось і в студентському середовищі різних європейських країн [9].

Одна із тем («Вертепний ігродизайн») авторської програми спирається на вивчення національних особливостей вертепно-лялькового дійства, функцій ляльок, семантику та походження, формотворення і декорування вертепних іграшок у різних художніх техніках українського національного стилю. Важливим у вертепному ігродизайні є можливість використання театральної педагогіки, яка «оживлює» історичні, духовні та естетичні цінності народу в доступній для молодших школярів і майбутніх педагогів формі (Див. фото 9).

Ігродизайн лялькового театру в українській стилістиці та з національним фольклорним колоритом зацікавив і активізував студентів, послужив багатогранним чинником діагностики їх творчої ляльково-ігрової обдарованості, виявлення режисерських, акторських та музичних здібностей. Це закріпилося у оригінальному режисерсько-концептуальному рішенні вертепного видовища, яке передбачало не тільки авторський проект-постановку з ляльками у вертепній скриньці, а й музично-фольклорний, різдвяно-пісенний супровід учасників поза нею. Сюжетами слугували як класичні інтерпретації вертепних сценаріїв про народження Ісуса Христа, так і власні студентські інтерпретації біблійних і фольклорних переказів. Театралізоване художньо-ігрове дійство дало змогу розкритись студентам у цікавій сценарній та режисерській концепції вертепної постановки, в якості ляльководів та безпосередній грі-постановці. Синтез мистецтв відбувався в

озвученні з характерним тембром у відповідності до образу ляльок-персонажів, у живому акторському супроводі та масовці (в них студенти озвучували слова автора, демонстрували акторську майстерність у діалогах, музичність у виконанні колядок, щедрівок), у театральній діяльності – етнодизайні вертепної скриньки, ляльок, елементів національних костюмів, різдвяної зірки тощо. У результаті закладались основи знань для розуміння і популяризації етнокультури.

На прикладі театральній діяльності студентами створювались колективні ляльково-театралізовані ігрові дизайн-проекти з різних видів театральних ляльок. Елементи етнодизайну запроваджувались у діяльність мінімаріонеткового театру з саморобним екраном-телевізором і площинними рухливими мініляльками-маріонетками, пальчикового театру, театру рукавичних іграшок, виконаних з тканини, поролону, волокнистих матеріалів, за театральною технологією з пап'є-маше та ін. (Див. фото 8).

Фото 8. Театральні ляльки з пап'є-маше.

Фото 9. Вертеп

Впровадження подібних театральних технологій підтвердило ефективність розподільно-групової роботи за пріоритетними художньо-естетичними здібностями студентів. Так, одні учасники із задоволенням

складали сценарії, інші малювали ескізи декорацій, ляльок та їх костюми, частина займалась конструюванням театральних артефактів.

Однак ця колективна творчість не означає строго розмежовану діяльність, оскільки «сценаристів» доповнювали інші учасники проекту, художники-проектувальники отримували рекомендації щодо втілення характерних візуальних ознак персонажів, декорацій; конструкторів збагачували своїми ідеями «сценаристи», «художники-декоратори» про розробку зручних і оригінальних механізмів конструкцій при обігруванні рухомих об'єктів-персонажів, пересуванні декорацій.

На наш погляд, зміст предметів «Трудове навчання з практикумом» та «Образотворче мистецтво з методикою навчання», де провідним видом занять є комплексна за своєю природою дизайн-діяльність, доцільно збагачувати новими, організаційно-ігровими формами художньо-конструктивної діяльності з елементами етнодизайну. В ігродизайні важливо впроваджувати роботи з творчими групами, які б забезпечили ситуацію вільного самовираження, самореалізацію творчого потенціалу студентів, сприятливі педагогічні умови для діалогу між учасниками художньо-трудова дій, що відтворюють традиційні цінності етнокультури.

У такий спосіб, через творення у художньо-ігровому проектуванні й конструюванні, студенти, а згодом і діти долучаються до української культури, надбань національного мистецтва та етнодизайну, що забезпечує синтез традицій і новацій.

Висновки. Отже, завдяки своєму глибинному корінню і значущій ролі як освітнього базиса в галузі педагогічного дизайну, естетичного чинника української матеріально-духовної культури, етнодизайн відіграє вагомую роль не тільки в аспекті творчості естетосфери буття особистості українця, а і виступає важливим компонентом дизайн-освіти. Звідси – модерні інновації у дизайн-освіті та справді національний колорит у ігродизайні.

Відтак тема етнодизайну та безпосередньо ігродизайну в українській стилістиці є надзвичайно актуальною в теорії та практиці викладання

художніх і технологічних дисциплін усіх ланок освіти в Україні. Можна впевнено стверджувати, що на сьогодні ігродизайн у національному стилі – це один з провідних інноваційних методів педагогічного дизайну, який здатний зберегти, розкрити та примножити національні ідеї та образи (архетипи) української культури, допомогти професійному формуванню і становленню національних педагогічних кадрів, а також збагатити методичний діапазон не тільки української, а і європейської дизайн-освіти.

Література

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.
2. Візуальність в українській культурі: статус, динаміка, контексти. Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 жовтня 2013р.). – Черкаси, Брама-Україна, 2013. –241с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. // Початкова освіта – К,: Шкільний світ, 2011. – С. 34-39.
4. Національна доктрина розвитку освіти. // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – №2. – С. 9-12.
5. Педагогические идеи К.Д. Ушинского. – М.: Знания, 1971. – С.61.
6. Початкова дизайн-освіта: готовність учителя до художньої праці з обдарованими учнями: монографія / за ред.. В.П.Тименко – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. – 249 с.
7. Радченко К. В. Дизайн : історія і сучасність / К. В. Радченко // Шкільна бібліотека. – 2002.– С. 171-175.
8. Сидоренко В.Ф. Дизайнерские методы познания / В.Ф. Сидоренко // Дизайн в общеобразовательной системе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rosdesign.com/design_materials_2/diz_metod.Htm. – Назва з екрану.

9. Театр у школі : Кн. для вчителя / Упор. Н.Є. Миропольська. – К. : Рад. Шк., 1990. – С. 80-99

Анотація. У статті розглянуто евристичний потенціал етнодизайну та ефективність впливу етнокультурного ігродизайну на професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення дисциплін художнього і технологічного циклу.

Ключові слова: етнодизайн, дизайн-освіта, ігровий дизайн, національна стилістика, професійна підготовка, ляльковий театр, театральні технології.

Аннотация. *Жлудько Вера Николаевна. Этнические особенности игрового дизайна в подготовке будущих учителей начальных классов.*

В статье рассмотрены эвристический потенциал этнодизайна и эффективность влияния этнокультурного игродизайна на профессиональную подготовку будущих учителей начальных классов в процессе изучения дисциплин художественного и технологического цикла.

Ключевые слова: этнодизайн, дизайн-образование, игровой дизайн, национальная стилістика, профессиональная подготовка, кукольный театр, театральные технологии.

ETHNIC CHARACTERISTICS OF GAME DESIGN IN THE PROCESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TRAINING

Zhludko Vira Mykolaiyvna,

Senior Lecture at the Aesthetic Education Board,

Chernihiv National Shevchenko Teachers Training University,

Member of Ukrainian National Artists Association,

Chernihiv

Resume. Zhlyudko Vira Mykolaiyvna. Ethnic Characteristics of Game Design in the Process of Future Primary School Teachers Training

The article deals with the heuristic potential of ethnic design. It analyses the game design impact and effectiveness on future primary school teachers' professional training while learning Art and Technological disciplines.

Key Words: ethnic design, design education, game design, national stylistics, professional training, puppet theatre, theatre technologies.

http: //veraart.info e-mail: veraart2@ukr.net

t: +38(050)4432558

Жлудько Віра Миколаївна, старший викладач кафедри естетичного виховання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, член Національної спілки художників України.